

УДК 340:341

DOI: 10.31359/1993-0941-2018-35-240

А. В. Ковач, молодший науковий співробітник НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України

Юридичні гарантії на підприємницьку діяльність в системі прав людини

У статті розглядаються питання щодо юридичних гарантії і забезпечення державою конституційного права на підприємницьку діяльність. Здійснюється аналіз поняття гарантії і проведення класифікації їх видів.

Ключові слова: юридичні гарантії, права людини, право на підприємницьку діяльність, підприємництво в системі прав людини.

Актуальність цієї статті обумовлюється основним завданням будь-якої демократичної держави створити ефективну систему прав і свобод людини, побудовану на принципах законності й рівності всіх перед законом. Сьогодні правова система України перебуває в стані реформ з метою побудови демократичної, соціальної й правової держави. Фундаментальним принципом такої побудови повинен стати принцип забезпечення прав і свобод людини. На забезпечення державою прав і свобод людини спрямовані норми Конституції.

Конституційні права й свободи людини і громадянина мають низку властивостей і рис, які не тільки виділяють їх із загальної системи прав, а й зумовлюють їх вирішальну роль у визначенні правового статусу особи в суспільстві й державі. Вони відрізняються від інших прав за змістом і формою закріплення, оскільки права й свободи набувають статусу конституційних лише після закріплення їх Конституцією України. Права і свободи людини й громадянина є основними за змістом, оскільки за їх допомогою глибоко й повно проявляються й регулюються найбільш важливі відносини між державою й громадянином.

Для конституційних прав і свобод є характерною власна система й ознаки, що відрізняє їх від інших прав і свобод. Це означає, що права й свободи людини й громадянина наділені верховенством, оскільки всі інші права і свободи повинні відповідати їм, а також вони є правовою базою для прийняття всіх інших прав і свобод, що деталізують їх. Права й свободи є нормами прямої дії й мають гарантований захист [1, с. 119, 121].

Юридичні гарантії — це надання державою формальної (юридичної) загальнообов'язковості тим умовам, які необхідні для того, щоб кожна людина могла скористатися своїми конституційними правами й свободами. Юридичні гарантії встановлюються державою в Конституції й нормах чинного законодавства. Їх метою є реальне забезпечення правовими засобами максимального здійснення, охорони й захисту конституційних прав і свобод громадян [2, с. 208].

Проте при всій важливості закріплення прав і свобод людини відповідно до міжнародних стандартів найважливішим, безумовно, є визначення механізму реалізації прав і свобод людини, закріплення дійсних гарантій їх захисту. Гарантії основних прав і свобод людини й громадянина — це система норм, принципів, умов і вимог, які в сукупності забезпечують дотримання прав і свобод та законних інтересів особи.

Питання щодо юридичних гарантій права людини на підприємницьку діяльність можна розглядати у двох аспектах.

Перший передбачає аналіз поняття гарантій і класифікацію їх видів. Другий – це характеристика місця й ролі кожного з видів гарантій у сучасний період забезпечення реалізації права людини на підприємницьку діяльність [3, с. 43]. Під гарантіями реалізації права на підприємницьку діяльність слід розуміти сукупність політичних, економічних, соціальних, ідеологічних і правових умов, способів, за допомогою яких здійснюється його фактична реалізація, а також забезпечуються інтереси носіїв цього права та держави [4, с. 38].

Дотримуючись системного підходу, можна констатувати, що існують загальні й спеціальні гарантії реалізації права на підприємницьку діяльність. До загальних слід відносити економічні, політичні, соціальні й ідеологічні умови, за яких здійснюються правові норми в сфері реалізації права на підприємницьку діяльність. Під політичними гарантіями реалізації права на підприємницьку діяльність слід розуміти відповідним чином орієнтовану політику держави, її спрямованість на утворення умов, що забезпечують ефективну реалізацію досліджуваного права. До них відносяться: суверенітет держави, суворе дотримання її демократичних засад, фактична незмінність її конституційного ладу, суворе забезпечення законності і неможливості зловживань з боку політичної влади, відкритість політичної системи, наявність усіх інших ознак правової держави в їх сукупності. Існування цих гарантій важливе для реалізації права на підприємницьку діяльність, адже неефективний державний лад гальмує розвиток економічних та інших відносин, не дає можливості створити належні економічні, соціальні та ідеологічні гарантії реалізації цього права. Економічні гарантії є істотними в системі загальних гарантій права на підприємницьку діяльність, тому що створюють матеріальні умови, які забезпечують найбільш повне задоволення дедалі більших матеріальних потреб особи [5, с. 34]. Економічні гарантії представлені насамперед різноманітними формами власності, економічною політикою держави. Основними економічними гарантіями є: конституційні положення про рівність усіх форм власності та їх захист державою; справедливість

і неупередженість розподілу суспільного багатства; гарантування приватної власності тощо.

Найвищою гарантією усіх прав людини й громадянина, у тому числі права на підприємницьку діяльність, слід вважати конституційний лад України, заснований на дотриманні Конституції та законів України, приписах природного права та загально визнаних принципах і нормах міжнародного права [6, с. 21]. В основі конституційного ладу нашої держави лежать права і свободи людини й громадянина, а визнання людини на конституційному рівні найвищою соціальною цінністю визначає стратегічні й системні напрями діяльності структур державного механізму, різновекторні й різнорівневі завдання формування громадянського суспільства [7, с. 196].

Також треба зазначити, що Україна є основним гарантом реалізації та захисту права на підприємницьку діяльність, яка здійснює державне регулювання підприємницької діяльності. Захищаючи публічні інтереси (інтереси всіх членів суспільства) в економічній сфері, держава здійснює вплив на суб'єктів підприємництва, використовуючи при цьому нормотворчу, а також владну та індивідуальну визначену (правозастосовну) діяльність компетентних державних органів [8, с. 4]. Обов'язки Української держави щодо конституційного права людини на підприємницьку діяльність випливають з самої соціальної природи демократичної та правової держави, її гуманістичної сутності та мають вияв як у обов'язку держави здійснювати певні дії, які сприяють здійсненню конституційного права людини і громадянина на підприємницьку діяльність, так і обов'язку утримуватися від них, якщо такі дії можуть вплинути на реалізацію цих прав і свобод людини і громадянина. Пріоритетну роль серед органів державної влади, до компетенції яких входить забезпечення конституційного права людини і громадянина на підприємницьку діяльність в Україні, відіграє Верховна Рада України, що згідно зі ст. 75 Конституції України є єдиним органом законодавчої влади в Україні. Перелік конкретно встановлених в Конституції повноважень Верховної Ради України, що стосуються забезпечення конституційного права на підприємницьку ді-

льність, достатньо великий. Передусім це комплекс повноважень, які спрямовані на реалізацію законодавчої функції. Проте значення цього органу для забезпечення та гарантування права на підприємництво визначається не тільки переліком спеціальних повноважень, а й, в першу чергу, високим статусом єдиного законодавчого органу влади, що визначає та скеровує загальну політику України. Про наявність у Верховної Ради України безпосередніх функцій у сфері підприємництва свідчать такі повноваження, як: затвердження загальнодержавних програм економічного розвитку; затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації; визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності; прийняття законів, зокрема про правовий режим власності, про правові засади і гарантії підприємництва, правила антимонопольного регулювання тощо.

Значну роль гарантування права на підприємництво відіграють органи виконавчої влади, в межах наданої їм компетенції вони організують виконання норм Конституції України та законів, які мають відношення до правового статусу особи. Окрім того, органи виконавчої влади видають відповідні правові акти, які впливають на зміст конституційно-правового статусу людини й громадянина. Органи виконавчої влади здійснюють також сприяння громадянам у реалізації їхніх конкретних суб'єктивних прав. Варто відзначити, що в процесі реалізації своїх прав і свобод люди частіше за все стикаються саме з органами виконавчої влади. Саме ці органи відіграють найактивнішу роль у реалізації права на підприємництво в Україні, в межах наданої їм компетенції вони організують виконання норм Конституції України й законів, які мають відношення до забезпечення права на підприємницьку діяльність, а також самостійно видають відповідні правові акти.

Важливу роль у гарантуванні права кожної людини на захист забезпечує правосуддя. Зокрема, Конституцією України передбачається низка гарантій, однією із яких є право судового захисту, що передбачено ст. 55 Конституції України, згідно з якою права й свободи людини та громадянина захищаються судом.

Це означає, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити в правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права й свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав і свобод. Відмова суду в прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі ст. 64 Конституції України не може бути обмежене [9]. Також зазначеною статтею кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Це означає, що кожен, тобто громадянин України, іноземець, особа без громадянства, має гарантоване державою право оскаржити в суді загальної юрисдикції рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо їх рішення, дія чи бездіяльність порушують або ущемляють права і свободи зазначених осіб чи перешкоджають їх здійсненню, а тому потребують правового захисту в суді. Такі скарги підлягають безпосередньому розгляду в судах незалежно від того, що прийнятим раніше законом міг бути встановлений інший порядок їх розгляду (оскарження до органу, посадової особи вищого рівня по відношенню до того органу і посадової особи, що прийняли рішення, вчинили дії або допустили бездіяльність). Подання скарги до органу, посадової особи вищого рівня не перешкоджає оскарженню цих рішень, дій чи бездіяльності до суду [10].

Суд зобов'язаний поважати честь і гідність усіх учасників цивільного процесу й здійснювати правосуддя на засадах їх рівності перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак (статті 5 та 15 Цивільного процесуального кодексу України).

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і проти-

правних посягань, звертатися за захистом до суду й інших державних органів. Також кожен має право звернутися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а після використання всіх національних засобів правового захисту – за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Таким чином, ст. 55 Конституції України закріплено фундаментальний принцип судового захисту всіх порушених прав людини й громадянина. Надання громадянам права на реалізацію судового захисту їх порушених конституційних прав є невід'ємним елементом законності в державі. Можливість отримати судовий захист порушеного чи оспорюваного суб'єктивного права чи охоронюваного законом інтересу є одним з найважливіших прав особистості, що суттєво визначає її місце в суспільстві. Тому реалізація права на судовий захист має не тільки юридичне, але й суттєве соціально-політичне значення. Судовий захист надається кожному, хто має на нього право та потребує його. Будь-яка особа, що вважає своє право порушеним, має можливість звернутися за судовим захистом і доводити свою правоту.

Право, напевно, не мало б особливо важливого значення для суспільства й особи, якби не було забезпечене можливістю примусового здійснення, тобто реалізації права. Сутність судового захисту полягає в забезпеченні реальності правовідносин у суспільстві та надання їм сили державного примусу. Безпосередньо сам судовий захист є компетентним і безсумнівним визнанням законності вимоги правового характеру, як правило, за допомогою державно-владного примусу відповідних осіб до реального виконання їх юридичних обов'язків [11, с. 89–90].

Для повноцінного аналізу гарантування державою конституційного права людини на підприємництво необхідно звернутись до питання нормативно-правових гарантій указанного права в Україні. Український механізм нормативно-правових гарантій конституційного права людини й громадянина на підприємницьку діяльність потребує свого подальшого розвитку

шляхом утворення сприятливих умов для реалізації норм-принципів та вдосконалення.

У свою чергу, юридичні гарантії конституційного права людини на підприємницьку діяльність — це систематична діяльність держави, її органів, посадових осіб у сфері правотворчості, правозастосування, правової охорони, спрямованої на створення сприятливих умов для реального користування громадянами вказаним конституційним правом.

Список використаних джерел

1. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика : монографія / відп. ред. В. Ф. Погорілко. — Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України : А. С. К., 2003. — 652 с. — (Нормативні документи та коментарі).
2. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика : монографія / відп. ред. В. Ф. Погорілко. — Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України : А. С. К., 2003. — 652 с. — (Нормативні документи та коментарі).
3. Ластовецький А. Право на підприємницьку діяльність у ракурсі становлення інституту державно-правової охорони конституційних прав і свобод громадян / А. Ластовецький // Право України. — 2004. — № 2. — С. 43–44.
4. Нікітенко Л. О. Гарантії реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність / Л. О. Нікітенко // Правн. часопис Донец. нац. ун-ту. — 2010. — № 1 (23). — С. 37–43.
5. Безбабіна О. Поняття і класифікація гарантій реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність / О. Безбабіна // Юрид. журн. — 2006. — № 7 (49). — С. 33–35.
6. Гончаренко О. Організаційно-правові гарантії економічних прав людини і громадянина в Україні / О. Гончаренко // Підприємництво, госп-во і право. — 2005. — № 6. — С. 21–24.
7. Прієшкіна О. В. Теоретичні та практичні аспекти гарантій конституційного ладу України / О. В. Прієшкіна // Держава і право. — 2011. — Вип. 51. — С. 196–200.
8. Кравцова Т. Правова природа державного регулювання підприємницької діяльності / Т. Кравцова // Підприємництво, госп-во і право. — 2003. — № 8. — С. 3–6.
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25 грудня 1997 року № 9-зп.

10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248² Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г. П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) від 25 листопада 1997 року № 6-зп.
11. Сульженко Ю. Реалізація права на судовий захист у суді першої інстанції / Ю. Сульженко // Право України. – 2005. – № 7. – С. 89–94.

А. В. Ковач

Юридические гарантии

на предпринимательскую деятельность в системе прав человека

В статье рассматриваются вопросы юридических гарантий и обеспечения государством конституционного права на предпринимательскую деятельность. Проводится анализ понятия гарантий и проведения классификации их видов.

Ключевые слова: *юридические гарантии, права человека, право на предпринимательскую деятельность, предпринимательство в системе прав человека.*

A. Kovach

Legal guarantees for entrepreneurial activity in the system of human rights

The article deals with issues of legal guarantees and the provision of state constitutional right to entrepreneurial activity. An analysis of the concept of guarantees and the classification of their types is carried out. Concerning the existence and development of entrepreneurial activity in the system of human rights.

The urgency of this article is stipulated by the main task of any democratic state to create an effective system of human rights and freedoms, built on the principles of legality and equality of all before the law. Today, the legal system of Ukraine is in a state of reform in order to build a democratic, social and legal state. The fundamental principle of such a construction should be the principle of ensuring human rights and freedoms. The provisions of the Constitution are directed at securing state rights and freedoms.

Constitutional rights and freedoms of man and citizen have a number of properties and features that not only distinguish them from the general system of rights, but also determine their decisive role in determining the legal status of

a person in society and the state. They differ from other rights in terms of content and form of consolidation, since rights and freedoms become constitutional only after their constitution is consolidated. The rights and freedoms of man and citizen are the main content, because they help deeply and fully manifest and regulate the most important relations between the state and citizen.

For a full-fledged analysis of the state's guarantee of constitutional human right to entrepreneurship, it is necessary to address the issue of legal and legal guarantees of the said law in Ukraine. The Ukrainian mechanism of normative legal guarantees of the constitutional right of a person and a citizen to entrepreneurial activity requires its further development by creating favorable conditions for the implementation of the norms-principles and improvement.

In turn, legal guarantees of the constitutional right to engage in entrepreneurial activities are systematic activities of the state, its bodies, officials in the field of law-making, law enforcement, legal protection, aimed at creating favorable conditions for the real use of citizens by the constitutional right.

Key words: *legal guarantees, human rights, the right to entrepreneurial activity, entrepreneurship in the system of human rights.*